

Tompá Andrea

Országos és határon túli

KÉT FESZTIVÁL MAGYARORSZÁGON

POSZT

A 8. POSZT idei válogatása (melyre alább részletesebben is kitérünk majd) ismét felveti e fesztivál alapkérdéseit: mi ennek a színházi találkozóknak a célja, ki a válogató, mi szerint állítja össze a programot, és végső soron mi az, amit ez a fesztivál bemutat. Az eddigi POSZT-megbízottak – három drámaíró, két színikritikus, egy-egy operaénekes, színész, valamint filmrendező – azt a tendenciát tükrözik, hogy a mindenkori szelektor: elsősorban a Művész, az Alanyi Válogató, akinek több vagy kevesebb köze is van a színházhoz (némelyik -csináló is), illetve kritikus (az esetek huszonöt százalékában). Ez utóbbi inkább tehát kivétel. Hogy a Magyar Színházi Társaság kit bíz meg a válogatással, arra ma nincsenek semmiféle kritériumok, mint ahogy az sem tisztázott, hogy cserébe mit is vár el.

Paradox módon az idej válogatás céljában nem különbözik például Forgách Andrásétól, Németh Ákosétól, Csengery Adriennétől, Dömölky Jánosétól vagy Márton Andrásétól – mindannyian ugyanazt válogatták össze: „Ami nekem tetszik” (mint Márton András egy interjúban fogalmaz, lásd SZÍNHÁZ, 2006. június). Kukorelly Endre vállaltan szubjektív válogatása azt erősíti, amire az ő felkérése, akárcsak bármely művészé, szól(hat): Kukorelly szerint a világ. A színházi világ. Ez az alanyi válogatás alapelve. A kör akárha bővíthető más, köztisztületben álló tudóssal, politikussal, közéleti vagy médiaszereplővel stb., alkalmanként „intelligens civilekkel”, jelen állás szerint bárkivel, semmiféle előzetes tudás nem szerepel az elvárások között. A mindenkori művész egyéni nézőpontja jelenik meg a versenyprogramban, ebben sok minden lehet (és van/volt is): megfelelési vágy, pozitív-negatív elfogultság, különbözőzési, ellenszegülési szándék, azaz meg nem felelési vágy is, a *daszke*. Az ilyen típusú szelekcióból bármi kimaradhat, és bármi be is kerülhet, ugyanis a válogató személyisége hitelesíti tetteit és választását („azért kérjük fel, mert tiszteljük, és kíváncsiak vagyunk az ő nézőpontjára”), amely ily módon mindig teljességgel védhető. A művész válogató saját egyéni védjegyét alkotja meg, mint Kukorelly is, számára nincsenek kötelezően meghívandók (ez erény-előny is lehet). Ugyanakkor a sokféleség elve a legriktábban valósul meg, hiszen az „egyetlen akarat” színházában nem biztos, hogy megtűrik egymást a különböző szempontok. (Példa rá éppen az idej program, amelyben a sok független produkció szinte kizárta a kőszínháziakat.) A válogatás

maga nem bírálható, esetleg a személlyel kapcsolatban emelhetők kifogások. („Miért pont ő?”)

A kritikus törekvései – szakmájánál fogva – mások, mint a művészekéi: általában azzal az interszubjektív értékítélettel válogat, amelyet mérceként a napi gyakorlatban is használ. (Ez azt feltételezi, hogy a kritikust ne csak egyetlen szubjektum megnyilvánulásának, hanem annál többnek, egyfajta közösségi szubjektumnak tartjuk.) Az ő válogatását lehet és kell is szakmailag bírálni, ő ugyanis nem személyiségével, hanem szakmai szempontjaival, teljes kritikai attitűdjével, színházi tudásával válogat. A kritikai interszubjektivitás óhajtott elve megvalósulásának azonban *ab ovo* nincs esélye a művész válogatók, alanyi válogatók esetében. A „Személyiségtől”, ugye, nem ezt várjuk el. A POSZT versenyprogramjáról mindaddig nem folyhat érdemleges vita, amíg a feladat nem kerül egy (vagy több) szakmai válogató (grémium, bizottság stb.) kezébe. Végére is mégsem egy magánfesztiválról van szó, hanem közpénzből – évi száz-kétszáz millió forintból – szervezett rendezvényről, az ország legnagyobb színházi fesztiváljáról.

Kukorelly Endre válogatását – amely, úgy tűnik, a magyar dráma promotálására helyezte a hangsúlyt, ez nyilván írói mivoltából és esztétikai meggyőződéséből következik – saját elveivel is szembe lehet nézni: miért nincs benne Esterházy Péter és Spiró György, esetleg Tasnádi István darabjainak ősbemutatója, kérdezhetnénk. („Mert nem tetszettek”, hangzik a válasz, és kénytelenek vagyunk elfogadni.) Ezen túl programjában a fiatal rendezők jelennek meg zömmel – és szándékkal –, némely előadás mellett szinte ez az egyetlen érv. És persze van egy sereg nem magyar dráma (szintén „csak”, azaz mert tetszett). Túlnyomó részben független színházak vannak jelen. Nincsenek itt jelentős teátrumok – a Katona, az Örkény vagy a kolozsvári –, hiszen (helyesen!) nincsenek „kötelezően beválogatandók”, bár akár a kortárs magyar, akár egyéb kategóriában nyugodtan indulhattak volna. (Az „off” próbálja pótolni, amit a versenyprogram elmulasztott: az Örkény *Nyugat 2008–1908* című előadása és a Katona *Dzsesztetése* itt megy – persze a Katonából nem feltétlenül ez lehetett volna a versenyelőadás.) Védhető, hogy ezek a színházak nincsenek itt? Természetesen: Kukorelly Endrének nem tetszettek az itt látható előadások. Kolozsvár más eset: a *Ványa bácsi* – akárcsak az operaházi *Elektra* – benne volt Kukorelly merítésében (lásd nyilatkozatát: SZÍNHÁZ, 2008. június), az egyik technikai, a másik

„elvi” okokból nem került be. (Az elvek tisztázásáról lejjebb.) Vajon a *Ványa bácsiért* minden erőfeszítés megtétt? (Nyilván nem. Akkor a Nemzetibe miért tud eljönni októberben?) A *Ványa* körüli – június végén felhangoló – sajtóvita (lásd *Népszabadság*, 2008. június 21. és 28.) mutatja az eljárás hibáit: Kukorelly egy szakmai lapnak nyilatkozva mondja el, hogy bevásárolta volna, a POSZT természetesen nem ad ki sajtónyilatkozatot e tárgyban, így jutunk el a „ki fürta ki a *Ványát*?” típusú találgatásokig. Hogy a POSZT mit tart technikailag vagy elvileg „meghívhatónak”, magánügynek tekintik. „Érdekes” egyébként Kukorelly egyéni válogatói védjegyei sorában a több tucat névből álló, enyhén szőke szexista színész-felsorolás (lásd idézett cikkét). (Vajon például egy középkorú kritikusnő szakmailag mennyire tudná szempontjait megvédeni, ha csak fiatal férfi színészeket emelne ki?) Így kapja aztán a legjobb színészi alakítás díját Pintér Béla, aki, bár saját produkciójában főszerepet is játszik, elsősorban mégis főleg remek társulatalapító-rendező; meglehet, az évadban tényleg kevés volt a jelentős férfi alakítás, de ennyire?

És mégis: minek kellene megfelelnie a válogatónak? Hogyan definiálja önmagát a POSZT?

Ha megnézzük a honlapját: sehogyan sem. (Ahogy a Magyar Színházi Társaság sem. Ebben hasonlítanak a magyar színházak nagy részéhez, amelyek honlapján művészi program, szándéknyilatkozat, credo, ars poetica szinte sehol sem olvasható; a kommersz és az igényes színház közti különbség legfeljebb a repertoárból derül ki.) A POSZT szellemi tartalma és célja = közmegegyezés.

Az elnevezés négy tagjából – PÉCSI, ORSZÁGOS, SZÍNHÁZI, TALÁLKOZÓ – egy biztos: PÉCS. A többi – tisztázatlan, eldöntetlen, hallgatólagos közmegegyezés és hagyomány tárgya. Mit értünk például azon, hogy I. ORSZÁGOS? Nemzeti? Magyarországi? Magyar nyelvű? Netán összmagyar? Tizenötmillió magyar fesztiválja ez vagy tízé? (Nincs illúzióm, tudom a választ. Képzeljük el: „Országos tanulmányi versenyt tartottak magyar nyelv- és irodalomból, a nyertes a gyergyószentmiklósi XY.”) Ha jövőre esetleg Bukarestben vagy Pozsonyban alakul egy magyar nyelven játszó színházi csoport – miért ne, él ott magyar nem kevés –, bevalogatható lesz-e az „országosba”? Hogy határon túli produkciók egyáltalán jelen vannak a POSZT-on (hallgatólagosan kettő valogatható be), csak a szegény rokonnal szemben kedves, jótékony, nagyvonalú gesztust gyakorló magatartás eredménye (szédítő előrelépés, hogy az idén három jöhetett, ebből egyikük utaztatása igen szerény anyagi megterhelést jelentett a fesztiválnak). Az mindegy, hogy szerte a határokon túl hány jó produkció születik, és hogy arányaiban ez rendben van-e. (Egyébként nincs: a színházakat és/vagy a magyarokat számba véve körülbelül feleannyi előadásnak kellene határon túlról jönnie. Illetve egynek sem.) Az elv nem a minőség. Az elv: két határon túli magyar színház jöhet és kész.

Az „országos” névhasználat pontosan azt a dermedt zavart mutatja, amit minden önmegnevezés, amikor le kellene és le lehetne írni azt a szót: magyar. Nem tudjuk, nem merjük végiggondolni, mi az, tele van a szó félelemmel, netán (ön)megvetéssel. Jelenleg ez így elég ab-

szurd: „Országos találkozó. Fellép Torda, Zenta és Lőcse.” (Nekem egyébként tetszik.) Védhető (lenne) e fogalom abból a szempontból, hogy elvben a magyarországi kisebbségi – nem magyar nyelven játszó – színházak is jelen lehetnek. Miért ne jöhetne jövőre egy nagyszerű cigány vagy magyarországi román színház? (Kétlem egyébként, hogy a válogatók ismerik a magyarországi nemzetiségi színházak kínálatát, akármilyen is az.)

A 2. TALÁLKOZÓ a „fesztivál” eufemisztikus neve, ártatlanabb és tét nélkülibb, mint a valóság, amely versenyprogramot hirdet, és a meghívottakat keményen versenyezteti.

A 3. SZÍNHÁZ szó revíziójára, „feltöltésére” viszont égető szükség lenne. A fogalom látványosan szembe van állítva az operával, tánccal, mozgással, fizikai színházzal, cirkusszal, bábszínházzal, performansszal, színeszek nélküli dokumentarista drámával.

Az idén nem lehetett jelen az *Elektra* című opera (2001-ben még látható volt Britten *Szentivánéji álma*). És ha jövőre az Operaház programjában jelentős hazai és nem hazai rendezők dolgoznak majd? Nyilván ki vannak zárva, bárkik lennének ők (Andrei Șerban, Zsótér Sándor, Kovalik Balázs).

Hiába hordozná körbe az országban Kukorelly Szabó Réka és a Tünet együttes előadásait (lásd írását a *Jelenkor* 2008. júniusi számában), ez bizony tánc- vagy mozgásszínház. Beleférne (-fért volna) Horváth Csaba *Kalevalája* – kortárs magyar dráma és igen erőteljes fizikai színház találkozása – a programba? Kin múlik? A válogató harciasságán? Milyen (nevű) fantomokkal kell megküzdnie? Kik képviselnek és milyen elveket? A zavar évről évre egyre nő, a művészek nem hajlandók megmaradni a fiókban, át- meg átlépi a műfaji határokat. De a királynőt még idejében leszúrni nem kell félnetek... Végső soron csak egyfajta színház van: jó. Bárki válogatná.

A POSZT színházi fogalmai, kategóriái – mint minden intézményei, a kritikusként is beleértve – messze a gyakorlat mögött kullognak. Ebben sajnos nem különbözik az általam ismert külföldi nemzeti fesztiváloktól. Miközben a nemzetközi fesztiválok rég nyitottá váltak – nem is tehettek volna másként, meghaltak volna a fesztiválpiacon –, összművészetiivé váltak, befogadnak minden létező műfajt, a konzervatív nemzetiek (tisztelet a kivételnek) valami idejétmúlt színházfogalmat – dráma, rendező, színész, társulat, deszka, épület... és főleg szó-szó-szó – őrizgetnek.

A nagy fogalmi zavarok ellenére a gyakorlat azt mutatja, hogy a POSZT nem általános éves szemle (ahhoz nincsenek ott elegendő), nem is egyéni nézet a mai magyar színházról (bár paradox módon, a művész válogatóknak köszönhetően, mégis az), hanem elsősorban egy évenként megtartott nemzeti fesztivál. A nemzeti fesztivál elve és az alanyiség azonban összeegyeztethetetlen.

Nézzünk néhány nemzetközi példát nemzeti fesztiválra.¹ Úgy gondolom, hogy a POSZT esetében sem egy nemzetközi fesztivál, bármilyen természetű lenne, sem az egyszeri tematikus események nem lehetnek mérv-

¹ A nemzeti fesztiválokról gyűjtött adatokban segítségemre voltak: Thomas Irmer német, Iulia Popivici román, Ivan Medenica szerb kritikusok, valamint Tamara Arapova orosz nemzetközi referens. Köszönöm segítségüket. A többi példa esetében saját tapasztalataimra támaszkodtam.

adóak a válogatás szempontjából. (Az avignon-i fesztivál műsorát mindig művész válogatja – de egyrészt mekkora a merítés, és mennyire különbözőek a célok!)

A Berliner Theatertreffen jó példa is, meg nem is: az ország és a bemutatott előadások száma túl nagy az összehasonlításhoz, ott is vannak azonban, úgymond, határon túli németek. (És persze egészen más a sajtó szerepe, ahonnan a válogatók érkeznek). A héttagú kritikuszsűrit a Theatertreffen és a Berliner Festspiele vezetősége nevezi ki – három évre bízzák meg őket a feladattal –, mindössze két, teljesen átlátható szempont alapján: lennie kell valakinek Ausztriából és Svájcban, valamint nagy újságokat és lapokat kell képviselniük (hogyan mi a „nagy” vagy „fontos” lap, arról hallgatólagos megegyezések vannak, mindenesetre a *Theater Heute*, a *Süddeutsche Zeitung*, a *Der Spiegel* és a nemzeti rádió nem marad ki).

A 2009-es POSZT válogatója, Janisch Attila fel is veti (egy magánbeszélgetésben, amelyre engedélyével hivatkozom), hogy a határon túli előadásokat határon túlnak kellene válogatnia, itt ugyanis a művész válogatók majdhogynem nulla előzetes tudással indulnak, ezért sok minden a látóterükbe sem kerül. Végigülhetnének egy-egy kisvárdai fesztivált, hogy legalább hozzávetőleges fogalmuk legyen arról, ki kicsoda a határon túli színházi térképen, mi a különbség Nagyvárad, Szatmár és Temesvár között, kire érdemes figyelni.

A Theatertreffent érő egyik kritikai megjegyzés szerint ez a fesztivál a hidegháborús korszak találmánya, amely akkor jött létre, amikor a falat felhúzták, és a rendezvény egyfajta nyugat-berlini kulturális „*showcase statement*” volt. Az egyesülés után semmi nem változott, a fesztivál megtartotta „a német nyelvű színház tíz legjelentősebb előadása” védjegyét. Az elmúlt évek tapasztalata alapján általában mindössze öt város (Zürich, Bécs, München, Hamburg és Berlin) kap meghívást, ami csak mélyíti a fővárosok és a leszakadó, egyre szegényebb vidék közti szakadékot.

Az orosz nemzeti fesztivált, az Arany Maszkot – bár az ország méretei miatt a válogatás módja nem mérvadó – éppen egy tucat kritikus válogatja.

Relevánsabb példa a szerb és a román, ahol a nemzeti fesztiválokat (az ötvenévesnél idősebb Sterija Játékokat és a Festivalul Național de Teatru) ugyancsak kritikus válogatja. A szerb találkozót élére legutóbb öt évre nevezték ki egy, a hazai és nemzetközi tekintetben is elismert kritikust, mandátumának lejártja után azonban utódja mindössze egy-két évre kapott megbízást. A román fesztivál válogatóját és művészeti vezetőjét az UNITER (a román színházi szövetség) szenátusa nevezi ki három évre, az alábbi kritériumok szerint: „akit mi szeretünk”, azaz hivatalosan: közismertség, médiajelenlét, szakmai múlt és nem utolsósorban szakmai körökben való elfogadottság alapján (ez azt jelenti, hogy egy fontos, de a szakma által kevésbé elfogadott kritikus nem kaphatna megbízást). Mivel a román színház erősen személyközpontú, nemcsak a programot, hanem a válogató személyiségét is támadják, kritériumok hiányával, tétnélküliséggel vádolják; az utóbbi három év fesztiváltémája a rendező volt, a válogatás azonban nem tükrözte a román színház új törekvéseit, az egyre fontosabb szerepet játszó román kortárs dráma nincs jelen,

az egész inkább afféle leltára egy-egy szezonnak, ahonnan túl sok rendező *nem* hiányozhat. A fesztivál gyakran tűnt afféle vidéki színházak számára szervezett fővárosi turnénak, melyet az állam pénzén bonyolítanak le; nem tekinti feladatának a román színház nemzetközi bemutatását, a nemzetközi producerek, fesztiváligazgatók jelenléte szerény.

Egyes országokban – például a lengyeleknél, szlovákoknál, több délszláv államban, idén éppen a csehekénél –, ahol nincs kimondottan nemzeti fesztivál, valamilyen nemzetközi fesztivál részeként, úgynevezett *showcase*-ként kínálnak – főleg a külföldi nézőnek – egy kisebb „nemzeti” válogatást. A szlovákok (mely a Divadelná Nitra kiegészítő eseménye) többtagú team válogatja, a csehek kritikusok, az oroszok – az Arany Maszk fesztivál részeként – minden évben más, nemzetközi tapasztalattal rendelkező kritikus, a lengyel (a Dialog Wrocław programját) maga a fesztiváligazgató-dramaturg. Hasonló *showcase*-próbálkozás nálunk a Kortárs Drámafesztiválon volt, illetve ilyen lesz a 2008 novemberére tervezett DunaPart nevű, a független színházat a külföld számára megmutató kezdeményezés (a Trafó és az egykori Krétakör szervezi). A felsorolt nemzeti fesztiválok mindegyike meginvitálja a külföldi sajtót és producereket egyaránt, a rendezvény az országimázs része. A POSZT-nak nincs nemzetközi közönsége, egyik fájó hiányossága, hogy nem hív meg külföldieket, sem a sajtó képviselőit, sem válogatókat, sem producereket. A független kezdeményezések csak részben pótolhatják a hiányt; egyrészt érdeklődés nemcsak a függetlenek, hanem a kőszínház iránt is lenne, a területek összefolynak és átjárhatók, másrészt senkinek sincsenek akkora anyagi lehetőségei – nem hívhat meg annyi és olyan méretű előadásokat, mint a POSZT.

Összegzésként tehát: a nemzetközi példák azt mutatják, hogy 1. nemzeti fesztivált *kritikus(ok)* válogat(nak), nem művészek, az ország méreteitől függően egy vagy több ember. 2. Hogy ez egy vagy inkább (a határon túl) egy(üt) öt ország magyar színházát jelenti-e, tisztázandó. Mint ahogy az is: 3. mit értünk *ma* színházon, és miért oly merevek nálunk a műfaji határok. És hogy 4. komolyan meg kellene végre szervezni a nemzetközi sajtó és produkciós hálózat jelenlétét. Persze, amennyiben tudjuk, hogy mit mutat be ez a fesztivál. És itt a kigyó a farkába harap.

KISVÁRDA

Kisvárdai – amely ma, hosszú névkeresés után² a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja nevet viseli – az idén jubileumi, huszadik sorozatához ért. A fesztiválválogatók kinevezése elvben rendben van: szakember(ek), kritikusok, a terület ismerői alakítják ki a programot évről évre.³ Mondhatni, itt ez az egyetlen kritérium, de ez is csak elvben van rendben.

² Erről és számos más fontos történelmi kérdéstről lásd Darvai Nagy Adrienne *A kisvárdai fesztivál* című friss könyvét (Várszínház és Művészetek Háza, Kisvárdai, 2008).

³ Mint ismeretes, a programot Szűcs Katalin Ágnes és Darvai Nagy Adrienne állítja össze. 1992 és 2001 között Horváth Z. Gergely volt a megbízott válogató. A 2008-as programot Szűcs Katalin Ágnes egyedül válogatta.

Akárcsak a Theatertreffen esetében, e találkozó strukturális-konceptcionális alapjain sem változtattak semmit 1989, illetve az első, 1990-es „teljes” fesztivál óta, holott az átrendeződés itt sem volt kisebb, mint odaát a fal lebontása. Hiába, hogy közben összeomlottak kommunista diktatúrák, és csatlakoztunk az Európai Unióhoz, ez a fesztivál a két évtizeddel korábbi szellemi légkörben, továbbra is kultúrpolitikai értelemben szegregálódva létezik. Kisvárdá ma is a „határon túliak egymás közti” találkozója, amelynek Magyarország mindössze helyszínt biztosít, de éppen mint szellemi erő és beszélgetőtárs hiányzik belőle. Miközben a határon túli kultúrának elsősorban az úgynevezett anyaországhoz van vagy lenne köze, épp az anyaország nincs szellemi értelemben jelen.⁴ Ez, úgy vélem, ma már alapjaiban elhibázott szereposztás. Ilyen módon ez a fesztivál nem a magyar nyelvű színházi párbeszéd és találkozás lehetőségét kínálja, hanem egymás melletti monológok sorát. Ebben a formában a határok átjárhatatlanságát erősíti, nem azt, hogy létezik egy egységes magyar színházi kultúra. Egy egységes magyar színházi kultúrában a POSZT és Kisvárdá szellemi értelemben egy lenne (e szempontból mindegy, hogy hol s hogyan).

Ha Kisvárdá a heroikus korban, a rendszerváltás küszöbén még megfelelő helynek bizonyult is, ma már – az itteni szervezők erőfeszítéseit és elhivatottságát illető minden tisztelet ellenére – jól látható: a fesztivál nem hozott létre sem olyan infrastrukturális fejlődést, sem olyan szellemi bázist, ami indokolná, hogy éppen itt tartsák meg. A Művészetek Háza elnevezésű játszóhely építészetileg továbbra is művelődési ház maradt, amely nem alkalmas jelentősebb, nagyobb technikai igényű produkciók befogadására, olykor még szerényebb előadások eljátszása is problematikus. (Más infrastrukturáról – idegenforgalom – nem is beszélve.)

A válogatás kritériumai szinte kizárják egymást. Az 1. értékek megmutatása mellett 2. Kisvárdá közönségének szóló szórakoztató darabok meghívása is cél – s a helyi nézők estéről estére meg is töltik a hatszáz fős nézőteret a Várszínházban. És 3. a „valamennyi határon túli színház jelenléte”, azaz a „senki sem maradhat ki” elve is fontos szerepet játszik. Az értékek azonban sokféle oknál fogva nem vagy csak részben tudnak megmutatkozni: egyrészt mert bizonyos előadások (lásd a kolozsvári *Ványa bácsi*) el sem jöhetnek úgynevezett technikai okoknál fogva, másrészt viszont – legalábbis az ideai program alapján – kevés, nagyon kevés az érték, magyarul a jó előadás. Hogy évről évre csökkenő a szá-

muk, annak számos – helyi – oka van, elsősorban a képzés (főleg a rendezőképzés) hiánya, de e jelenség elemzése meghaladja dolgozatunk kereteit.

A fesztivál ideai válogatása az érték, a „kötelezően jelen lévő” színházak, valamint az úgynevezett szórakoztató előadások (ez utóbbi olykor szerencsés esetben belecusszan az első kategóriába) szempontjait próbálta egyeztetni. Az eredmény: szinte három tucat előadás, amelyek közt tulajdonképpen rendkívül kevés a minőségi, nagyon sok a „kötelező”, és sok az igen gyenge szórakoztató is. Nagyjából a program negyedéből lehetne kiállítani egy tisztességes, színvonalas válogatást. És ez azt jelentené, hogy sokan hiányoznának. Számos színház terméséből évről évre egyáltalán nincs semmi megmutatnivaló, mégis jelen vannak, mert, úgymond, muszáj (Nagyvárad, Kassa a kiáltó példák). Semmilyen érv nem hozható fel turnéztatásuk mellett, üres kultúrpolitikai gesztusról van szó.

Az értékes darabokat egyedül itt bemutatni viszont nem elegendő. Meg kellene szervezni Szabadka, Újvidék, Beregszász vagy Szentgyörgy színházainak magyarországi és határon túli turnéját, láthatóvá kellene tenni őket (és persze Kolozsvárt, amely az idén nem volt jelen). (A „Vendégségben Budapesten” program is kevés: általában minden darabot egyszer játszanak el.) Mégsem helyénvaló, hogy a kisvárdai közönség szórakoztatására meghívott, zömmel igen gyenge előadások kerete éppen a határon túli fesztivál legyen, mint ahogy az sem biztos, hogy közpénzt kell áldozni rá.

Kisvárdá bizonyos értelemben, bármennyire fájdalmas, túlélte korát, és létét ebben a formában ma semmi sem indokolja. Nem áll mögötte kultúrpolitikai tett, gondolkodás. Kisvárdá ma gesztus, nem szellemi aktus. Mindenki inkább hallgat róla – legfeljebb előadásokat bírálunk –, mintha érinthetetlen lenne. Vagy reménytelen. Ugyanakkor ez a hús találkozás mégis létrehozott valamit, amit csak az érzékel, aki ott van a helyszínen: egy közeget, egy lehetőséget, személyes és szakmai találkozások sorát, kíváncsi, szenvedélyes emberek együttlétét (amelyet még egy igen rendez fesztiválújság is gazdagít). Hogy a játszó és érdeklődők itt hosszabb ideig maradhatnak, eleve jobb helyzetet teremt (viszont összehasonlításképp: pécsi szállodai szobám éppen tiszteresébe került a kisvárdainak, csak hogy a kisvárdai körülmények...).

Hogy mit kellene kezdeni ma – megváltozott társadalmi-politikai környezetben, egy másfajta színházesztétika jegyében – a fesztivál eszközével, azt döntsék el azok, akik a határon túli és hazai kultúra párbeszédéről gondolkodnak és határoznak (ha vannak egyáltalán ilyen „játszó személyek”). A borúlátó jóskok szerint viszont a jövő fesztiváljainak sorsa nem esztétikai fogalmaink és kultúrpolitikai szándékaink tisztázása során dől majd el, hanem kizárólag politikai szavazataink alapján.

⁴ Érezhető, hogy az anyaországi jelenlétet olykor a zsűritagok kiválasztásával próbálja erősíteni a fesztivál. Idén a Nemzeti frissen kinevezett igazgatója, Alföldi Róbert meghívása többszörösen meg is hozta gyümölcsét: nemcsak a szakmai vitákat vezette, és állt ténylegesen szóba a játszókkal, de a díjkiosztón meghívott a Nemzetibe (nyár eleji produkcióként) tizenhárom határon túli színészt. Erre eddig nem volt precedens.